

АЛЬБЕРТ НОВАЦЬКИЙ

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО ПОЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Українське літературознавство зламу тисячоліть це потужна галузь гуманітарних наук, яка розвивається дуже швидко та інтенсивно. Поштовхом для такого потужного розвитку було, без сумніву, здобуття Україною державної незалежності в 1991 році та ліквідування цензурних обмежень, в тому числі цензури наукових досліджень. Завдяки тому українські вчені одержали можливість вивчення та засвоєння західної наукової думки, пізнання нових методів наукових досліджень, у тому числі й літературних.

Початок дев'яностих років ХХ ст. приніс із собою також відкриття архівів та бібліотечних спецфондів, відкрив для вчених літературну спадщину заборонених письменників та дослідників. Завдяки тому нарешті можна було не тільки заповнити «білі плями» на карті українського літературознавства, а неодноразово ще й побачити у новому світлі деякі факти з української літератури. У кадр об'єктиву багатьох вчених потрапили питання, про які в підсоветській Україні взагалі було заборонено говорити, особливо це стосується дуже важливого для українського літературного процесу подій третього десятиліття ХХ ст. та деяких його учасників, а серед них і видатного українського письменника-полеміста Миколи Хвильового.

Хоча про Миколу Хвильового писали порівняно багато, як при його житті, так і після смерті, однак у 20-их роках дуже мало уваги було присвячено художній стороні його творчості (хоча, звичайно, з'явилося декілька дуже цікавих статей), на протипагу статтям, у яких Хвильовий

виступав не як письменник, а радше як політик, яким, за словами Юрія Шереха, він, по суті, ніколи не був. Внаслідок того для оцінки творчого доробку Хвильового було прийнято не критично-літературні та культурні критерії, але критерії політичні, які взагалі не годилися для оцінювання будь-яких художніх творів. Це, звичайно, призвело до суттєвого викривлення цілої художньої спадщини письменника, що підкреслював також і Ю. Шерех, кажучи, що „про політика Хвильового написано стоси паперу. Вартісного – мало. Про письменника Хвильового [...] після його смерті не написано фактично нічого”¹.

Причин занедбання в дослідженні художньої спадщини Миколи Хвильового (якщо не рахувати статей Шереха), так тісно пов’язаної з суспільно-політичними подіями 20-их рр. в Україні, можна частково дошукуватися в її неоднозначності, яка справляє як читачам, так і дослідникам, багато клопотів з правильним розумінням. Крім того частка провини лежить також на боці самого Хвильового, якого, за словами Мирослава Шкандрія, „майже легендарна особистість в історії літератури поставила в тінь зацікавлення літературними особливостями його творів”².

Причин існування порівняно невеликої кількості наукових опрацювань творчості цього українського письменника слід дошукуватися також і в політичній ситуації Радянської України, завдяки якій майже від дня смерті Хвильового аж до 1989 року його ім’я було в списку прізвищ заборонених та вилучених з історії української літератури.

Проте Микола Хвильовий цілком заслуговує на те, щоб ближче придивитися до його художньої спадщини не тільки з позиції політики, але також і історії літератури, історії ідеї та історії культури. Адже, на мою думку, треба ґрунтовно вивчити передовсім його полемічні памфлети та прозові твори і встановити їхнє значення для подальшого розвитку української літератури.

Дослідження творів Хвильового почалося ще у 20-их роках, коли письменник виявив себе як постать дуже оригінальна і коли здобував належне йому місце в історії української думки та літератури. Крім численних рецензій його творів, почали з’являтися критичні статті, автори яких намагалися аналізувати художній стиль Миколи Хвильового. Критики та

¹ Ю. Шерех, *Хвильовий без політики*, в: той же, *Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології*, т. I, Харків 1998, с. 57.

² М. Шкандрія, *Про стиль ранньої прози Миколи Хвильового*, в: М. Хвильовий, *Твори у п’ятьох томах*, т. II, Нью-Йорк–Балтімор–Торонто 1983, с. 8.

літературознавці досить швидко помітили ліризм його прози³, намагалися описувати вживані Хвильовим літературні жанри⁴, силувалися відчитати з його творів філософські елементи⁵, представляли також і саму постать письменника⁶. Звичайно, не вдасться у цій публікації згадати всі статті, які виникли в 20-их роках у розпалі літературної дискусії, та й, звичайно, не всі мали на меті займатися аналізом творів письменника, оскільки становили собою або спробу полеміки з Хвильовим, або намагання звинуватити його у недотриманні партійних вимог⁷. Після самогубства Миколи Хвильового, яке було виразом протесту проти сталінізму, його прізвище було вичищено з історії української літератури, а твори вилучені з бібліотечних фондів. За словами Миколи Оглоблина-Глобенка, „Хвильового в пресі перестали згадувати. Лишився хвильовізм як небезпечний натяк, але й він незабаром потонув у поширених назвах «головної небезпеки для мирного життя на Україні» – петлюрівщина, націоналізм. По той бік завіси стало добрим тоном не згадувати про нього»⁸.

Подальші дослідження творчості Миколи Хвильового могли проводитися тільки поза межами Радянської України, хоча слід тут примітити, що відношення української діаспори до цього письменника було амбівалентне. Ще у 20-их роках ХХ століття Євген Маланюк та Дмитро Донцов, які перебували поза межами підсоветської України, вважали його майже національним героєм, а його полеміку – виявом національної свідомості⁹,

³ М. Доленго, *Імпресіоністичний ліризм у сучасній українській прозі*, „Червоний шлях” 1924, № 1-2, с. 167-173; той же, *Жовтнева лірика*, „Червоний шлях” 1924, № 10, с. 163-173; М. Чирков, *Микола Хвильовий у його прозі*, „Життя й революція” 1925, № 9-10, с. 38-44.

⁴ О. Білецький, *Про прозу взагалі і про нашу прозу 1925 р.*, „Червоний шлях” 1926, № 2, с. 121-129; № 3, с. 133-163.

⁵ В. Юринець, *М. Хвильовий як прозаїк*, „Червоний шлях” 1927, № 1, с. 253-268.

⁶ А. Лейтес, М. Яшек, *Десять років української літератури (1917-1927)*, т. I, Харків 1928, с. 527.

⁷ Досить точну та багату бібліографію статей з 20-их років, а також і періоду до 1895 року опрацювали Олег Ільницький, Марта Скорупська та Осип Зінкевич. Там присутні не тільки статті відносно Хвильового та його творчості, а й такі, в яких появляється хоча б прізвище письменника. Названий бібліографічний список поміщений в еміграційному п'ятитомному зібранні творів М. Хвильового: *Хвильовий, Твори у п'ятьох томах*, т. V, с. 691-786.

⁸ М. Оглоблин-Глобенко, *Микола Хвильовий*, в: той же, *Історико-літературні статті*, Нью-Йорк-Париж-Мюнхен 1958, с. 60.

⁹ Д. Донцов, *До старого спору*, „Літературно-науковий вісник” 1926, № 4, с. 355-370; той же, *Крок вперед (До літературного спору)*, „Літературно-науковий вісник” 1926, № 11,

однаке деякі критики, в тому числі і Михайло Рудницький, охолоджували цю радісну атмосферу, звинувачуючи Хвильового у пристосуванстві: „Хвильовий належить до письменників, що із щирости роблять собі позу. У тій щирости він так загнався, що часом не знав, чи не краще грати комедію”¹⁰.

Після закінчення Другої світової війни вдруге розгорілася гостра полеміка на тему особи і творчості Миколи Хвильового та його значення для українського літературного процесу. Названа дискусія дала багато цікавих статей, які з’явилися у такій еміграційній періодиці, як „Арка”, „МУР”, „Орлик”, „Вежі” чи „Українська літературна газета”, на шпальтах якої українські емігранти дискутували з приводу поставлених Хвильовим питань щодо ставлення до Європи, інтелігенції чи концепції мистецтва¹¹.

Післявоєнні роки показали також значне зацікавлення особою Миколи Хвильового, наслідком чого була перша спроба біографії цього українського письменника, автором якої був Олександр Ган¹², з’явилася перша книжка, присвячена українському літературному процесові 20-их років¹³, виникли перші антології творів українських письменників цього періоду¹⁴, нарешті слід згадати і про перші спроби опрацювання творчої спадщини Миколи Хвильового, автором яких були Юрій Шерех та Юрій Лавріненко¹⁵.

Наступні роки показали лише одиначне зацікавлення постаттю М. Хвильового з боку українських еміграційних дослідників. Усякі спроби дослід-

с. 167-183; С. Маланюк, *Буране поліття*, „Літературно-науковий вісник” 1927, № 4, с. 318-335.

¹⁰ М. Рудницький, *Від Мирного до Хвильового*, Львів 1936, с. 360-361.

¹¹ Список найважливіших статей можемо знайти у праці М. Шкандрія, Див.: М. Шкандрія, *Микола Хвильовий. У н’ятдесяти роковини смерті*, „Сучасність” 1983, № 5, с. 9.

¹² О. Ган (П. Петренко), *Трагедія Миколи Хвильового*, Новий Ульм 1948.

¹³ Г. Лускуї, *Literary Politics in The Soviet Ukraine 1917-1934*, New York 1956, україномовне видання цієї книжки появилася тільки у 2000 році: Ю. Луцький, *Літературна політика в радянській Україні 1917-1934*, Київ 2000.

¹⁴ Б. Кравців, *Обірвані струни*, Нью-Йорк 1955; Ю. Лавріненко, *Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933*, Мюнхен 1959, наступне видання цієї ж антології вийшло 2001 року в Києві; Ю. Луцький, *Ваплітянський збірник*, Торонто 1977.

¹⁵ Ю. Шерех, *Хвильовий без політики*, „Нові дні” 1953, № 40, с. 2-6; пізніша публікація, наприклад; в: Ю. Шерех, *Хвильовий без політики*, в: той же, *Пороги і заборіжся. Література. Мистецтво. Ідеології*, т. I, Харків 1998, с. 57-68; Ю. Лавріненко, *Дух неспокою: з ідей і мотивів мистецької прози Миколи Хвильового*, в: той же, *Зруб і парости*, вид. „Сучасність” 1971, с. 33-81.

жування чи то самого письменника, чи його творчості, з'являлися лише у формі статей. Звичайно, появлялися також праці, у яких твори, а особливо їх автор оцінювався негативно, його звинувачували у зраді українських національних вартостей, запродавстві комуністам, а навіть і фашизмі¹⁶, однак у тому ж самому моменті виникали і більш ґрунтовні та об'єктивні праці наукового характеру, до яких можемо зарахувати перш за все статті вже згадуваних Шереха *alias* Шевельова¹⁷ та Лавріненка¹⁸, окрім того ще й М. Оглоблина-Глобенка¹⁹, Юрія Луцького²⁰, Григорія Костюка²¹ та Євгена Маланюка²². Одинокую монографією цілковито присвячену аналізу прози Хвильового була надрукована в 1976 році докторська праця канадської вченої Доллі Фергусон, в якій досліджено лірику ранньої прози цього українського письменника²³.

Починаючи з другої половини 80-их років ХХ ст. можемо помітити більший інтерес до особи Миколи Хвильового з боку молодого покоління американських, а особливо канадських вчених. Маємо тут на увазі праці В. Бенетта²⁴, Олега Ільницького²⁵, П. Савчака²⁶, М. Шкандрія²⁷, Григорія

¹⁶ Р. Задеснянський (Р. Бжеський), *Що нам дав Микола Хвильовий*, „Критична Думка” 1955; В. Плющ, *Правда про хвильовизм*, Мюнхен 1954; М. Лясковець (Л. Мосендз), *Микола Хвильовий: легенда та дійсність*, Зальцбург–Інсбрук 1948.

¹⁷ Ю. Шевельов, *Про памфлети Миколи Хвильового*, „Сучасність” 1978, № 2, с. 17-59; наступне видання: Ю. Шерех, *Літ Ікаря (Памфлети Миколи Хвильового)*, в: той же, *Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології*, т. II, Харків 1998, с. 136-184.

¹⁸ Ю. Лавріненко, *Література межової ситуації*, „Українська літературна газета” 1957, № 6, с. 1-2; той же, *Рапсодія на 1933-ій і саможертву Хвильового*, „Сучасність” 1980, № 5, с. 46-67.

¹⁹ М. Оглоблин-Глобенко, *Микола Хвильовий; Література підсоветської України. Українська проза 1920 – початку 1930 років*, в: той же, *Історико-критичні статті*, Нью-Йорк–Париж–Мюнхен 1958, с. 60-69; с. 120-139.

²⁰ Ю. Луцький, *Джерела до історії Ваплите*, в: „Українська літературна газета”, Збірник 1956, Мюнхен 1957, с. 247-266; той же, *Роздуми над „ВАПЛИТЕ”*, „Сучасність” 1993, № 12, с. 111-114.

²¹ Г. Костюк, *У світі ідей і образів. Вибране. Критичні та історико-літературні роздуми 1930-1980*, вид-во „Сучасність” 1983.

²² Є. Маланюк, *13 травня 1933 року; Вас. Еллан «Поезії» з передмовою М. Хвильового*, в: той же, *Книга спостережень*, т. II, Торонто 1966, с. 380-386; с. 417-419.

²³ D. Ferguson, *Lyricism in the Early Creative Prose of Mykola Khvylovy*, Toronto 1976; див. також в: она же, *Lyricism and the Internal Landscape in the Early Creative Prose of Mykola Khvylovy*, „Canadian Slavonic Papers” 1976, с. 427-441.

²⁴ V. Bennett, *Mykola Khvylovyj's „Redaktor Kark” – a fictional antecedent to his pamphlets*, „Slavic and East European Journal” 1987, № 2, с. 158-169.

Грабовича²⁸ і Джеймса Мейса²⁹. Одначе найбільшою та найважливішою подією була поява у 1986 році п'ятитомного зібрання усіх творів Миколи Хвильового (крім недоступного тоді памфлету *Україна чи Малоросія?*, в якому було поміщено також і багато джерел із 20-их років³⁰). Короткі біографії Хвильового поміщено у збірнику *Ethnocide of Ukrainians* [...] ³¹ та біографічному словнику Радянського Союзу³².

Як вже згадувалося, зовсім інший образ рисувався в Україні, де, починаючи з 1933 року літературну спадщину цього видатного українського полеміста було зовсім усунено з українського літературного процесу та поля зору дослідників української літератури³³. У той час появлялися лише такі натяки на письменника, які ставили його в дуже некорисному, негативному світлі.

²⁵ O. Ilnytzkyj, *The modernist ideology and Mykola Khvyl'ovyi*, „Harvard Ukrainian Studies” 1991, № 12, с. 257-262.

²⁶ P. Sawczak, *The novelization of the pamphlet. Aesthetic compromise as argument: Mykola Khvyl'ovyi's Woodcocks*, „Journal of Ukrainian Studies” 1995, Summer–Winter, с. 53-60.

²⁷ M. Shkandrij, *Irony in the Works of Mykola Khvyl'ovyi*, в: *In Working Order: Essays presented to G. S. N. Luckyj*, ed. E. Burstynsky, R. Lindheim, Edmonton 1990, с. 90-102. Два роки пізніше Шкандрій опублікував монографію, в якій проаналізував ситуацію літературних середовищ 20-их років, особливо багато уваги присвятивши М. Хвильовому, а крім цього літературній організації ВАПЛІТЕ, див. M. Shkandrij, *Modernists, Marxists and the nation: the Ukrainian literary discussion of the 1920's*, Edmonton 1992.

²⁸ G. Grabowicz, *Symbolic autobiography in the prose of Mykola Khvyl'ovyi (Some preliminary observations)*, в: *Cultures and Nations of Central and Eastern Europe. Essays in Honor of Roman Szporluk*, ed. Z. Gitelman, L. Hajda, J.-P. Himka, R. Solchanyk, Cambridge 2000, с. 165-180.

²⁹ J. Mace, *Mykola Khvyl'ovyi and the dilemmas of Ukrainian cultural development*, в: той же, *Communism and the Dilemmas of National Liberation: National Communism in Soviet Ukraine, 1918-1933*, Cambridge 1983, с. 120-160.

³⁰ Хвильовий, *Твори у н'ятях томах...*

³¹ *Ethnocide of Ukrainians in the U.S.S.R.* The Ukrainian Herald, issue 7-8 (spring 1974): an underground journal from Soviet Ukraine, comp. by M. Sahaydak, Baltimore 1981, с. 187-204.

³² *Khvylovyi Mikola*, в: *A Biographical Dictionary of the Soviet Union, 1917-1988*, ред. J. Vronskaya, V. Chuguev, London–Munich–New York 1989, с. 181.

³³ Тадей Ольшанський помітив, що у 1956-1958 рр., тобто у період т.зв. совєтської „відлиги” дійшло до часткової „реабілітації” історії української лівниці, коли було реабілітовано, між іншим, Миколу Скрипника, боротьбистів та укапістів. Саме тоді привернули українському народові твори деяких культурних діячів, звичайно, тільки таких, в яких були ліві переконання. Однак із процесу реабілітації вилучено найвидатнішого творця епохи „розстріляного відродження”, Миколу Хвильового, див.: T. Olshanski, *Historia Ukrainy XX w.*, Warszawa 1991, с. 210.

Поступову зміну тої не дуже корисної ситуації можемо помітити тільки на початку 90-их років, коли України почала входити в період змін державного ладу, які привели до здобуття незалежності. У 1989 році, після багатьох років відсутності на полицях книгарень та бібліотек, світ побачив збірник прози Миколи Хвильового під заголовком *Сині етюди*³⁴, який переломив існуючу заборону публікації, а невдовзі спалахнула справжня сенсація: у 1991 році на шпальтах часопису „Слово і час” уперше надруковано памфлет *Україна чи Малоросія?* з переднім словом О. Мукомели³⁵. Вже у 1990 році появилася міні-монографія Юрія Коваліва, присвячена питанням української літературної дискусії, в якій багато уваги приділено також її фундатору³⁶, натомість два роки після того, у 1992 році, світ побачила книжка, в якій поміщено багато статей на тему літературної дискусії, а однією із них була стаття Ю. Коваліва про М. Хвильового³⁷. Наступним дослідником, що наважився порушити змову мовчання, був Микола Жулинський, який на відстані відносно короткого періоду часу написав декілька праць на тему того видатного українського памфлетиста³⁸, окрім того надрукував невеличку книжечку, в якій спробував приблизити читачам життя та творчість письменника³⁹.

Наступні роки принесли з собою зростання зацікавлення літературною спадщиною Миколи Хвильового, що виявилось в низці статей Віри Агєєвої⁴⁰, та Ганни Церни⁴¹, світ побачила дуже цікава стаття Ігоря Крав-

³⁴ М. Хвильовий, *Сині етюди*, Київ 1989.

³⁵ О. Мукомела, *Невідома сторінка літературної дискусії (1925-1928)*, „Слово і час” 1990, № 1, с. 5-7; М. Хвильовий, *Україна чи Малоросія?*, „Слово і час” 1990, № 1, с. 7-31.

³⁶ Ю. Ковалів, *Літературна дискусія 1925-1928 рр.*, Київ 1990.

³⁷ Той же, Так, „Камо грядеши”..., в: *20-і роки: літературні дискусії, полеміки. Літературно-критичні статті*, Київ 1991, с. 19-68.

³⁸ М. Жулинський, *Микола Хвильовий*, в: *Письменники радянської України 20-30 рр. Нариси творчості*, Київ 1989, с. 6-34; той же, *Микола Хвильовий (1893-1933)*, в: той же, *Із забуття – в безсмертя*, Київ 1990, с. 264-277; той же, *Талант, що прагнув до зір*, в: М. Хвильовий, *Твори у двох томах*, т. I, Київ 1991, с. 5-43.

³⁹ М. Жулинський, *Микола Хвильовий*, Київ 1991.

⁴⁰ В. Агєєва, *Автор і герой в структурі новели Миколи Хвильового*, „Слово і час” 1993, № 12, с. 16-21; та ж, *«Зайві люди» у прозі М. Хвильового*, „Слово і час” 1990, № 10, с. 3-9; та ж, *Микола Хвильовий*, в: М. Хвильовий, *Новели, оповідання. „Повість про санаторійну зону”, „Вальдишени”. Роман. Поетичні твори, памфлети*, Київ 1995, с. 5-30.

⁴¹ Г. Церна, „Вальдишени” – „Брати Карамзови”, „Слово і час” 1999, № 12, с. 58-61.

ченка⁴², з'явилися праці Олени Лігостової⁴³, Євгена Сверстюка⁴⁴ та багато інших. Крім того друком вийшла наступна книжечка, на пошану Миколи Хвильового, автором якої був Олекса Ющенко⁴⁵. Слід згадати також дуже цікаві книжки про ситуацію української літератури періоду 20-их років, в яких також багато місця було присвячено Хвильовому, а саме праці Василя Пахаренка⁴⁶ та Світлої пам'яті Соломії Павличко⁴⁷.

Слід також пригадати організовану у 1933 році в Києві конференцію з нагоди 100-річчя від дня народження письменника, матеріали якої надруковано у часописі „Молода нація”⁴⁸.

Початок ХХ століття приніс нарешті монографічні опрацювання творчості Миколи Хвильового, згадаймо хоча б книжки М. Руденко⁴⁹, Олега Соловєя⁵⁰ та дуже змістовні праці, присвячені аналізу артистичної прози письменника, автором яких є Юрій Безхутрий⁵¹.

Зовсім інший образ представляє сучасна західноєвропейська україністика, у тому числі й польська. Невеличкий підрозділ про М. Хвильового можемо віднайти у товстезній книжці – історії української літе-

⁴² І. Кравченко, *М'ятежний прочанин з „Азії” в „Європу” (Микола Хвильовий)*, в: *Герої та знаменитості в українській літературі*, Київ 1999, с. 185-206.

⁴³ О. Лігостова, *Вибір героїв Хвильового*, „Слово і час” 1995, № 1, с. 56-59.

⁴⁴ Є. Сверстюк, *Лице людини перед лицем терору*, „Сучасність” 1995, № 2, с. 139-144.

⁴⁵ О. Ющенко, *Зоря Миколи Хвильового*, Київ 1997.

⁴⁶ В. Пахаренко, *Поєдинок з Левіяфаном. Міт і псевдоміт в українській літературі 20-х років*, Черкаси 1999.

⁴⁷ С. Павличко, *Дискурс модернізму в українській літературі*, Київ 1999.

⁴⁸ Це, між іншим, такі статті: Р. Харчук, *Два прочитання памфлетів Миколи Хвильового: в час національної ейфорії та в період суспільної депресії*, с. 23-29; Л. Коломієць, *Етичний феномен „громадської людини” Миколи Хвильового: образ Фауста як символ українського відродження*, с. 31-40; М. Розумний, *Микола Хвильовий та українська ідея*, с. 41-46, усі в: „Молода нація” 1996, nr 1.

⁴⁹ М. Руденко, *Наративна типологія художньої прози Миколи Хвильового*, Тернопіль 2003. Крім того М. Руденко є автором декількох статей, присвячених творчості М. Хвильового, див. напр.: М. Руденко, *Екстрадієгетичний дискурс „Вступної новели” М. Хвильового: інтертекстуальна стратегія*, „Слово і час” 2003, № 5, с. 57-63; та ж, *Імпресіоністичний дискурс М. Хвильового: текст та інтертекст*, в: „Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства”, № 5, *Міжнародна наукова конференція „Українська література в загальноєвропейському контексті”*, ред. М. Сюсько, Ужгород 2002, с. 146-152 та ін.

⁵⁰ О. Соловей, *Рання проза Миколи Хвильового в літературній критиці 1920-х рр.*, Донецьк 2003.

⁵¹ Ю. Безхутрий, *Хвильовий: проблеми і інтерпретації*, Харків 2003; той же, *Художній світ Миколи Хвильового*, Харків 2005.

ратури Оксани Пахльовської, дослідниці, яка працює в Італії (це частина розділу про українську літературу 20-их рр.: *La prosa e le sue figure maggiori*)⁵². Крім того в Інституті славістики в німецькому Фрайбурзі писалася докторська дисертація Олександра Кратохвіля, яка вийшла друком у 1999 році⁵³, в якій автор багато уваги присвятив біографії письменника, оскільки, на думку автора, вона мала неабиякий вплив на його літературну діяльність, крім того увагу приділено також письменникам, які інспірували Хвильового (Кратохвіль звернув особливу увагу на вплив творчості Михайла Коцюбинського та Бориса Пільняка⁵⁴). Зовсім недавно появилася книжка Леоніда Плюща, в якій автор представив Хвильового не як просто письменника і політичного діяча, а дав зовсім нову інтерпретацію його прози, памфлетів та віршів, і представив їх автора як майстра вишуканих прозових творів⁵⁵.

Якщо ідеться про польські дослідження творчості Миколи Хвильового, то треба сказати, що польська україністика в цьому питанні виглядає не дуже корисно. Донині появилася лише декілька статей про українські події 20-их років, в яких лише згадується ім'я письменника. Маємо тут на увазі статті варшавського вченого Стефана Козака⁵⁶, краківського дослідника Володимира Мокрого⁵⁷ або люблінсько-варшавського вченого Флоріяна Неуважного⁵⁸. Окрім названих статей, прізвище Хвильового було присутнє також у праці Мар'яна Якубця⁵⁹ та Агнешки Корнеєнко⁶⁰, прозвучало воно

⁵² O. Pachlowska, *Civiltà letteraria ucraina*, Roma 1998, с. 806-813.

⁵³ A. Kratochvil, *Mykola Chvyl'ovyj. Eine Studie zu Leben und Werk*, München 1999.

⁵⁴ Там же, с. 154-202.

⁵⁵ Л. Плющ, *Його тасмниця або „прекрасна ложа” Хвильового*, Київ 2006.

⁵⁶ С. Козак, *Витоки літературного відродження*, „Slavia Orientalis” 1987, № 3-4, с. 583-591; S. Kozak, *Ukraińska rewolucja 1917-1919 roku i jej poetyckie wizje*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1993, *Prace historyczne*, ч. 103, с. 97-104.

⁵⁷ W. Mокры, *Trzy ukraińskie odrodzenia literackie: doba renesansu – przelom klasycystyczno-preromantyczny – porewolucyjne lata XX wieku*, „Slavia Orientalis” 1998, № 3, с. 489-500.

⁵⁸ Ф. Неуважний, *Вільна Академія Пролетарської Літератури*, „Український календар” 1976, с. 194-196; див. також: F. Nieuważny, *O poezji ukraińskiej. Od Iwana Kotlarewskiego do Liny Kostenko*, Białystok 1993, с. 72.

⁵⁹ M. Jakóbić, *Literatura ukraińska*, в: *Dzieje literatur europejskich*, ред. W. Floryan, т. III, ч. 1, Warszawa 1989, с. 570.

⁶⁰ A. Korniejenko, *Ukraiński modernizm. Próba periodyzacji procesu historycznoliterackiego*, Kraków 1998, с. 152-153 та ін.

також у кількох словниках письменників світу⁶¹, енциклопедіях⁶² та лексиконах⁶³, однак особі памфлетиста присвячено дуже мало місця, а на додаток у словнику за редакцією Юліяна Маслянки у статті Дениса Пилиповича виступили елементарні помилки у транслітерації заголовків творів Хвильового, що призвело до суттєвої зміни їхнього звучання: *Powist' pro senatorijnu zonu* (повинно бути: *Powist' pro sanatorijnu zonu*) та *Apotohety caryzmu* (повинно бути: *Apotohety puszaryzmu*)⁶⁴. Набагато довша та більш ретельна нотатка, автором якої був Томаш Стрик, була вміщена у іншому словнику письменників⁶⁵.

За останні кільканадцять років також і в польській україністиці спостерігається зріст зацікавлення творчістю Миколи Хвильового, прикладом чого може бути праця люблінської дослідниці Мирослави Кавецької⁶⁶, стаття представника Польської академії наук Олі Гнатюк⁶⁷, чи скромні статті автора цих слів⁶⁸, а також прочитаний на Міжнародній науковій

⁶¹ *Pisarze świata. Słownik encyklopedyczny*, ред. J. Skrunda та ін., Warszawa 1995, с. 117; *Pisarze świata. Słownik encyklopedyczny*, ред. J. Skrunda та ін., Warszawa 1999, с. 131; *Słownik Pisarzy świata*, ред. J. Maślanka, Kraków 2004, с. 178.

⁶² *Chwyłowy Mykoła*, в: *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 1997, с. 753.

⁶³ W. Wilczyński, *Leksykon kultury ukraińskiej*, Kraków 2004, с. 39.

⁶⁴ *Zob. Słownik pisarzy świata*, ред. J. Maślanka, Kraków 2004, с. 178.

⁶⁵ *Słownik biograficzny Europy Środkowo-Wschodniej XX wieku*, ред. W. Roszkowski i J. Kofman, Warszawa 2004, с. 192-194.

⁶⁶ M. Kawecka, *Nowela Mykoły Chwyłowego „Ja (Romantyka)”. Z badań nad sacrum w literaturze ukraińskiej*, „Roczniki Humanistyczne” 45-46(1997-1998), т. 7, с. 201-214.

⁶⁷ О. Hnatiuk, *Mykoła Chwyłowy (1893-1933)*, в: *Stepowa legenda. Antologia ukraińskiej malej formy prozatorskiej (1890-1930)*, ред. О. Hnatiuk, L. Szost, Warszawa 2001, с. 199-203.

⁶⁸ А. Nowacki, *Проблематика памфлетів Миколи Хвильового*, „Roczniki Humanistyczne”, 50(2002), т. 7, с. 87-96; той же, *Mykoła Chwyłowy wobec Europy*, в: *Tradycja łacińska i bizantyjska wobec idei jedności europejskiej*, ред. А. Mikołajczak, М. Walczak-Mikołajczakowa, Gniezno 2003, с. 318-331; той же, *Wizja Ukrainy w pamfletach Mykoły Chwyłowego*, в: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, „Slavica Wratislaviensia” 122(2003), т. 4, с. 241-247; той же, *Wizerunek Matki w twórczości Mykoły Chwyłowego – tradycja czy nowatorstwo?*, в: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, т. VI, ред. I. Malej, Z. Tarajło-Lipowska, Wrocław 2004, с. 181-189; той же, „Człowiek faustowski” w recepcji Mykoły Chwyłowego, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 2006, т. 21-22, с. 313-320; той же, *Mykoły Chwyłowego „renesans azjatycki” czyli nowa koncepcja mesjanizmu ukraińskiego*, в: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, ред. М. Bukwałt, Т. Klimowicz, М. Maciołek, А. Matusiak, S. Wójtowicz, „Slavica Wratislaviensia” 143(2007), т. VII, кн. 2, с. 283-290; той же, *Między Wschodem i Zachodem. Ukraińskie dylematy w dyskusji literackiej lat 20. XX wieku*, в: *Literatury wschodniosłowiańskie w kręgu europejskich idei estetyczno-filozoficznych*, ред. А. Wiczorek, Opole 2007, с. 182-190; той же, *Ukraina w publicystyce Mykoły Chwyłowego*,

конференції на тему *Великі теми культури у слов'янських літературах* (24-26 листопада 2005 р.) у Вроцлаві реферат професора Ярослава Поліщука під заголовком *Credo Mykoły Chwyłowego*⁶⁹.

Стежачи за загальними тенденціями як у польській, так і в західноєвропейській літературознавчій науці, можемо ствердити, що дослідження творчої спадщини Миколи Хвильового стають більш помітні, зростає їх кількісна і якісна сторона, а це, маю надію, допоможе правильно інтерпретувати твори цього письменника та розвіяти багато сумнівів щодо них.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Bennett V., *Mykola Xvyl'ovyj's „Redaktor Kark” – a fictional antecedent to his pamphlets*, „Slavic and East European Journal” 1987, № 2, с. 158-169.
- Ferguson D., *Lyricism and the Internal Landscape in the Early Creative Prose of Mykola Khvyl'ovi*, „Canadian Slavonic Papers” 1976, с. 427-441.
- Grabowicz G., *Symbolic autobiography in the prose of Mykola Khvyl'ovi (Some preliminary observations)*, в: *Cultures and Nations of Central and Eastern Europe. Essays in Honor of Roman Szporluk*, ed. Z. Gitelman, L. Hajda, J.-P. Himka, R. Solchanyk, Cambridge 2000, с. 165-180.

в: *W kręgu historii i kultury Słowian Wschodnich. Studia dedykowane profesorowi Stefanowi Kozakowi w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Kawecka, A. Nowacki, L. Puszak, Lublin 2008, с. 132-149; той же, *Literatura ukraińska w poszukiwaniu wartości europejskich. Koncepcje Mykoły Chwyłowego i Mykoły Zerowa*, w: *Z lubelskich badań nad Słowiańszczyzną Wschodnią. Księga dedykowana Profesorowi Michałowi Lesiowowi*, red. D. Nowacka, M. Borciuch, A. Nowacki, M. Jastrzębski, Lublin 2010, s. 291-307; той же, *Recepcja spuścizny literackiej Mykoły Chwyłowego w literaturoznawstwie polskim*, w: *Między Wschodem a Zachodem. Z dziejów pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*, red. W. Kołbuk, A. Nowacki, L. Puszak, Lublin 2010, s. 263-271; та праці того ж автора у приготуванні: *Europejskie dylematy Mykoły Chwyłowego; Błękitny sen o rewolucji. Poetyka oniryczna w prozie Mykoły Chwyłowego*, і нарешті монографія про Хвильового: *„Myśli pod prąd”. Twórczość Mykoły Chwyłowego w kontekście ukraińskiej dyskusji literackiej lat 1925-1928*.

⁶⁹ Див. J. Poliszczuk, *Credo Mykoły Chwyłowego*, в: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, ред. M. Bukwałt, T. Klimowicz, M. Maciołek, A. Matusiak, S. Wójtowicz, „Slavica Wratislaviensia” 143(2007), т. VII, кн. 2, с. 275-281. Згадану статтю було розвинуто автором й у його найновішій книжці, див. Я. Поліщук, *Література як геокультурний проект*, Київ 2008, с. 150-165.

- Il n y t z k y j O., *The modernist ideology and Mykola Khvyl'ovyi*, „Harvard Ukrainian Studies” 1991, № 12, c. 257-262.
- Ja k ó b i e c M., *Literatura ukraińska*, в: *Dzieje literatur europejskich*, ред. W. Floryan, т. III, ч. 1, Warszawa 1989.
- Ка вецка М., *Nowela Mykoły Chwyłowego „Ja (Romantyka)”*. *Z badań nad sacrum w literaturze ukraińskiej*, „Roczniki Humanistyczne” 45-56(1997-1998), т. 7, с. 201-214.
- Ko r n i e j e n k o A., *Ukraiński modernizm. Próba periodyzacji procesu historycznoliterackiego*, Kraków 1998, с. 152-153.
- Ko z a k S., *Ukraińska rewolucja 1917-1919 roku i jej poetyckie wizje*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1993, Prace historyczne, ч. 103, с. 97-104.
- Kr a t o c h v i l A., *Mykola Khvyl'ovij. Eine Studie zu Leben und Werk*, München 1999.
- Lu c k y j G., *Literary Politics in The Soviet Ukraine 1917-1934*, New York 1956.
- Маце J., *Mykola Khvylovyi and the dilemmas of Ukrainian cultural development*, в: той же, *Communism and the Dilemmas of National Liberation: National Communism in Soviet Ukraine, 1918-1933*, Cambridge 1983, с. 120-160.
- Мокры W., *Trzy ukraińskie odrodzenia literackie: doba renesansu – przelom klasycystyczno-preromantyczny – porewolucyjne lata XX wieku*, „Slavia Orientalis” 1998, № 3, с. 489-500.
- Nie u w a ż n y F., *O poezji ukraińskiej. Od Iwana Kotlarewskiego do Liny Kostenko*, Białystok 1993, с. 72.
- No w a c k i A., „Człowiek faustowski” w recepcji Mykoły Chwyłowego, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 2006, т. 21-22, с. 313-320.
- No w a c k i A., *Literatura ukraińska w poszukiwaniu wartości europejskich. Koncepcje Mykoły Chwyłowego i Mykoły Zerowa*, в: *Z lubelskich badań nad Słowiańszczyzną Wschodnią. Księga dedykowana Profesorowi Michałowi Łesiovowi*, ред. D. Nowacka, M. Borciuch, A. Nowacki, M. Jastrzębski, Lublin 2010, с. 291-307.
- No w a c k i A., *Mykoła Chwyłowy wobec Europy*, в: *Tradycja łacińska i bizantyjska wobec idei jedności europejskiej*, ред. A. Mikołajczak, M. Walczak-Mikołajczakowa, Gniezno 2003, с. 318-331.
- No w a c k i A., *Mykoły Chwyłowego „renesans azjatycki” czyli nowa koncepcja mesjanizmu ukraińskiego*, в: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, ред. M. Bukwałt, T. Klimowicz, M. Maciołek, A. Matusiak, S. Wójtowicz, „Slavica Wratislaviensia” 143(2007), т. 7, кн. 2, с. 283-290.
- No w a c k i A., *Recepcja spuścizny literackiej Mykoły Chwyłowego w literaturoznawstwie polskim*, в: *Między Wschodem a Zachodem. Z dziejów pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*, ред. W. Kołbuk, A. Nowacki, L. Puszak, Lublin 2010, с. 263-271.
- No w a c k i A., *Ukraina w publicystyce Mykoły Chwyłowego*, в: *W kręgu historii i kultury Słowian Wschodnich. Studia dedykowane profesorowi Stefanowi Kozakowi w 70. rocznicę urodzin*, ред. M. Kawecka, A. Nowacki, L. Puszak, Lublin 2008, с. 132-149.

- Nowacki A., *Wizerunek Matki w twórczości Mykoły Chwyłowego – tradycja czy nowatorstwo?*, в: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, т. VI, ред. I. Malej, Z. Tarajło-Lipowska, Wrocław 2004, с. 181-189.
- Nowacki A., *Wizja Ukrainy w pamfletach Mykoły Chwyłowego*, в: *Wielkie tematy kultury w literaturach słowiańskich*, „Slavica Wratislaviensia” 122(2003), т. 4, с. 241-247.
- Olszański T., *Historia Ukrainy XX w.*, Warszawa 1991, с. 210.
- Pachlovska O., *Civiltà letteraria ucraina*, Roma 1998, с. 806-813.
- Sawczak P., *The novelization of the pamphlet. Aesthetic compromise as argument: Mykola Khvył'ovyj's Woodcocks*, „Journal of Ukrainian Studies” 1995, Summer–Winter, с. 53-60.
- Shkandrij M., *Irony in the Works of Mykola Khvył'ovy*, в: *In Working Order: Essays presented to G. S. N. Luckyj*, ed. E. Burstynsky, R. Lindheim, Edmonton 1990, с. 90-102.
- Shkandrij M., *Modernists, Marxists and the nation: the Ukrainian literary discussion of the 1920's*, Edmonton 1992.
- Агеєва В., «Зайві люди» у прозі М. Хвильового, „Слово і час” 1990, № 10, с. 3-9.
- Агеєва В., *Автор і герой в структурі новели Миколи Хвильового*, „Слово і час” 1993, № 12, с. 16-21.
- Агеєва В., *Микола Хвильовий*, в: М. Хвильовий, *Новели, оповідання. „Повість про санаторійну зону”, „Вальдинети”. Роман. Поетичні твори, памфлети*, Київ 1995, с. 5-30.
- Безхутрий Ю., *Хвильовий: проблеми і інтерпретації*, Харків 2003.
- Безхутрий Ю., *Художній світ Миколи Хвильового*, Харків 2005.
- Білецький О., *Про прозу взагалі і про нашу прозу 1925 р.*, „Червоний шлях” 1926, № 2, с. 121-129; № 3, с. 133-163.
- Ган О. (Петренко П.), *Трагедія Миколи Хвильового*, Новий Ульм 1948.
- Герої та знаменитості в українській літературі*, Київ 1999, с. 185-206.
- Доленго М., *Жовтнева лірика*, „Червоний шлях” 1924, № 10, с. 163-173.
- Доленго М., *Імпресіоністичний ліризм у сучасній українській прозі*, „Червоний шлях” 1924, № 1-2, с. 167-173.
- Жулинський М., *Микола Хвильовий*, Київ 1991.
- Задеснянський Р. (Бжеський Р.), *Що нам дав Микола Хвильовий*, „Критична Думка” 1955.
- Ковалів Ю., *Літературна дискусія 1925-1928 рр.*, Київ 1990.
- Ковалів Ю., *Так, „Камо грядеши”...*, в: *20-і роки: літературні дискусії, полеміки. Літературно-критичні статті*, Київ 1991, с. 19-68.
- Козак С., *Витоки літературного відродження*, „Slavia Orientalis” 1987, № 3-4, с. 583-591.

- Костюк Г., *У світі ідей і образів. Вибране. Критичні та історико-літературні роздуми 1930-1980*, вид-во „Сучасність” 1983.
- Кравців Б., *Обірвані струни*, Нью-Йорк 1955.
- Лавріненко Ю., *Зруб і парости*, вид-во „Сучасність” 1971.
- Лавріненко Ю., *Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933*, Мюнхен 1959.
- Лейтес А., Яшек М., *Десять років української літератури (1917-1927)*, т. I, Харків 1928.
- Луцький Ю., *Ваплітянський збірник*, Торонто 1977.
- Луцький Ю., *Джерела до історії Вапліте*, „Українська літературна газета”, Збірник 1956, Мюнхен 1957, с. 247-266.
- Лясковец М. (Мосендз Л.), *Микола Хвильовий: легенда та дійсність*, Зальцбург-Інсбрук 1948.
- Маланюк Є., *Книга спостережень*, т. II, Торонто 1966, с. 380-386; с. 417-419.
- Новацький А., *Проблематика памфлетів Миколи Хвильового*, „Roczniki Humanistyczne”, 50(2002), т. 7, с. 87-96.
- Оглоблин-Глобенко М., *Історико-літературні статті*, Нью-Йорк-Париж-Мюнхен 1958.
- Павличко С., *Дискурс модернізму в українській літературі*, Київ 1999.
- Пахаренко В., *Посидинок з Левіяфаном. Міт і псевдоміт в українській літературі 20-х років*, Черкаси 1999.
- Письменники радянської України 20-30 рр. Нариси творчості*, Київ 1989.
- Плющ В., *Правда про хвильовизм*, Мюнхен 1954.
- Плющ Л., *Його тасмніця або „прекрасна ложа” Хвильового*, Київ 2006.
- Руденко М., *Наративна типологія художньої прози Миколи Хвильового*, Тернопіль 2003.
- Рудницький М., *Від Мирного до Хвильового*, Львів 1936.
- Соловей О., *Рання проза Миколи Хвильового в літературній критиці 1920-х рр.*, Донецьк 2003.
- Хвильовий М., *Сині етюди*, Київ 1989.
- Хвильовий М., *Твори у п'ятьох томах*, т. II, Нью-Йорк-Балтімор-Торонто 1983.
- Церна Г., „Вальдшнепи” – „Брати Карамазови”, „Слово і час” 1999, № 12, с. 58-61.
- Чирков М., *Микола Хвильовий у його прозі*, „Життя й революція” 1925, № 9-10, с. 38-44.
- Шерех Ю., *Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології*, т. I, Харків 1998.
- Юринець В., *М. Хвильовий як прозаїк*, „Червоний шлях” 1927, № 1, с. 253-268.
- Ющенко О., *Зоря Миколи Хвильового*, Київ 1997.

BADANIA NAD SPUŚCIZNĄ LITERACKĄ MYKOŁY CHWYLOWEGO
POZA GRANICAMI UKRAINY

Streszczenie

Mykoła Chwyłowy to jeden z najwybitniejszych pisarzy ukraińskich okresu międzywojnia, twórczość którego wciąż pozostaje nie w pełni zbadana. Sytuacja polityczna na Ukrainie Radzieckiej sprawiła, iż dorobek literacki tego wybitnego prozaika, poety i publicysty znalazł się na liście utworów zakazanych, w wyniku czego nie tylko fizycznie zniknął z półek księgarskich i bibliotecznych, lecz i samo nazwisko autora przez długi czas okryły mroki sowieckiej nocy. Ten fakt sprawił, iż większość prac naukowych dotyczących pisarskiej spuścizny Mykoły Chwyłowego powstawała na emigracji, czyli w Niemczech, Kanadzie i USA. W ostatnim czasie także i w pracach ukrainistów polskich widać wzrost zainteresowania dorobkiem twórczym Mykoły Chwyłowego.

DIES ON THE WORKS OF MYKOŁA KHVYLOVYI
OUTSIDE OF UKRAINE

Summary

Mykoła Chwyłowy is one of the most outstanding Ukrainian writers of the interwar period and, at the same time, the one whose literary work has not been properly examined yet. This state of affairs is caused by the political situation. As a result of this situation the writer's name was removed from the Ukrainian readers' market. For this reason the research on Chwyłowy's literary work was possible only outside his homeland – in Germany, Canada and the USA. In the last decades one can observe an interest in Chwyłowy's works among Polish literary historians, too.

Słowa kluczowe: Twórczość Mykoły Chwyłowego, badania dorobku M. Chwyłowego, emigracyjne ośrodki badawcze, studia ukrajoznawcze w Polsce.

Ключові слова: Творчість Миколи Хвильового, дослідження творчості Миколи Хвильового, еміграційні осередки, українські дослідження у Польщі.

Key words: Mykoła Chwyłowy's work, research on Mykoła Chwyłowy's works, emigration centres, Ukrainian studies in Poland.